

תולדות תשפ"ו: הרב הלוי

1929. רחמים על הבריות: מצוות רבות כמו עזרה לעני, דאגה לאלמנה, ליתום ולחלשים בחברתנו באות לחנך את האדם במידת הרחמים, מידה חשובה בכל יחסי האנשים. במקום שאין הבריות מרחמים אלו על אלו, במקום שאין בו חמלה ועזרה לחלש, ליתום ולאלמנה ולעני, מקום כזה סופו להיחרב: זאת אנו לומדים מסדום, שנחרבה מפני שהתאכזרו לבריות (בין אדם לחבירו, עמ' 83).

1930. ואהבתם את הגר: מצוות עשה לאהוב את הגר, וזוהי מצווה נוספת על 'ואהבת לרעך כמוך' [שהרי הגר הוא גם כן בכלל ישראל]. והקב"ה אוהב את הגר, שכן נאמר במי שבא מארץ אחרת: "ואתם ידעתם את נפש הגר", כל שכן, גר שהתגייס (חפץ חיים ספר המצוות הקצר סא).

1937. ההפסד מדיבור לשון הרע: על הפסוק: "אל תתן את פיך לחטא את בִּשְׁרְךָ וְאל תאמר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי שִׁגְגָה הִיא לְמִי יִקְצֹף הָאֱלֹהִים עַל קוֹלְךָ וְיִחַל אֶת מַעֲשֵׂי יָדֶיךָ" (קהלת ה,ה). אומר המדרש, שעל מעט התורה שיש בידך אתה מאבדה (שוח"ט תהלים נב). על פי זה יש שביארו שהמדבר לשון הרע מעביר את זכויותיו אל המסופר, ונוטל ממנו את חובותיו (שמירת הלשון זכירה ז). מכל מקום, אם המדבר לשון הרע חוזר בתשובה שלימה, הזכויות שהפסיד והעבירות שנוספו לו חוזרות כבראשונה (אז נדברו יד,סט).

1940. מתן בסתר: שמונה מעלות יש בנתינת הצדקה. המעלה הגדולה והראשונה להחזיק יד ישראל על ידי מתנה, הלוואה או פרנסה כדי שלא יפול [כ"ש שאם נפל יש להקימו]. המעלה השנייה נקראת 'מתן בסתר' שלא ידע הנותן למי נתן והעני לא ידע ממי לקח שאז אין בושה וזוהי מצווה לשמה. בבית המקדש היתה 'לשכת חשאים' שבה היו הצדיקים נותנים צדקה בחשאי והעניים מתפרנסים מאותה לשכה בחשאי (רמב"ם מתנות עניים י,ח-ז).

1931. כשרות מים ששתה מהם הכלב לנטילת ידיים: דעת השלחן ערוך להכשיר מים לנטילת ידיים אם שתו מהם בעלי חיים או שלקק מהם הכלב (שו"ע או"ח קסד). אמנם, יש פוסלים את המים אפילו בדיעבד בין בכלב בין בשאר בעלי חיים ששתו מהמים משום שהמים נמאסים (ב"י קס, בשם האו"ז). יש אחרונים שחילקו בין כלב וחזיר שהמים פסולים משום שהם מבוארים במקורות, לבין שאר בעלי החיים שהמים כשרים אפילו חמור וסוס (הליכות עולם א, עמ' שמ). לפענ"ד, יש להימנע מכל מים ששתו מהם בעלי חיים משום איסטינסות (הרב הלוי).

1928. כפתור שנפל מהחולצה בשבת: הלכה היא, שדלתות של כלי שהתפרקו ונפלו בשבת, אינן מוקצה וניתן לטלטלן (שו"ע או"ח שח,ח). שתי דרכים בהבנת הלכה זו: א. אותן דלתות ראויות לשימוש בדומה למה שהיה קודם שהתפרקו ולכן אינן מוקצה (ערוה"ש שח,כה). ב. אפילו אותן שהתפרקו אינן ראויות לכולם הן אינן מוקצה כיון שהן חלק מהכלי וטפלות לכלי אם הכלי עדיין ראוי לשימוש, וראויות להתחבר שוב לכלי ודעתו לעשות כן (שועה"ר שח,לד). טלטול כפתור שנפל מהבגד בשבת או שאר דברים שהם כשלעצמם אינם ראויים לכולם, תלוי בהבנת ההלכה: לפי אפשרות א' אין לטלטל אבל לפי אפשרות ב' יכול לטלטל. הרבה הקלו מעיקר הדין (יב"א ז,לז). ויש שהחמירו מפני שצריך תפירה חדשה (שלמי יהודה, עמ' סד בשם הגרי"ש אלישיב). לפענ"ד, מכיוון שדין מוקצה הוא דרבנן יש להקל, מכיוון שהכפתור היה ראוי לשימוש וגם יהיה ראוי בעתיד, הכפתור מותר בטלטול (הרב הלוי).

1914. סילוק בשבת דבורים הגורמים פחד: בעלי חיים [כגון עכברים] וחרקים הגורמים פחד וחרדה לבני הבית [כגון: דבור, צירעה, דבורים ומקקים לנשים וילדים] - אם אי אפשר להבריחם מהבית, מותר לצודם על מנת להשליכם החוצה [ועדיף לדוחפם במטאטא], אבל אסור להורגם אלא אם כן יש חשש סכנה (פס"ת שטז,יב; אסוקי שמעתא ב שטז,ז). אם השקף מת ומאוס בעיניו מותר להוציאו מביתו משום 'גרף של רעי' (אורחות שבת יט,שלה).

1938. כלי שני בשבת: הלכה היא, ש'כלי שני' אינו מבשל (שבת מ,ב). מים במיחם שעוברים לכוס זהו 'כלי שני'. ההסבר לכך: משום שהדפנות של הכוס שני קרות והמים מתקררים מהר (תוספות שבת מ,ב). עם זאת, ישנם מאכלים שיכולים להתבשל גם בכלי שני, אם הם 'קלי בישול' (משנ"ב שיח,מב). כמה מגדולי הפוסקים האשכנזים חששו למאכלים שהם 'קלי בישול' ולכן אסרו ליתן מאכל בכלי שני ובכלל זה גם 'עלי תה' למעט תבלין, שמן ומים (שש"כ א,נט), וגם משום שנראה כמבשל (משנ"ב שיח,לד). ולדעת רוב הספרדים להקל לתת כל דבר בכלי שני למעט דברים הרכים שידוע לכל שמתבשלים בכלי שני (ובכלל זה עלי תה) (מנו"א י,ט).

1939. הכנת תה בשבת: לדעת רוב הפוסקים, ניתן להכין תה בשבת אם שופכים מים חמים מכלי שני לכלי שלישי אפילו אם המים עדיין רותחים ושם נותנים את עלי התה או את התיון (משנ"ב שיח,מז), וזה שהטעם והצבע יוצאים משקית התה אין זה סימן לבישול שאף במים קרים הצבע והטעם יכולים לצאת (מנו"א ב י, הע' 126). יש מחמירים שאם המים רותחים עדיין הם יכולים לבשל אפילו בכלי עשירי (יראים רעד). המדקדקים מכינים תמצית תה מער"ש ושופכים על מים חמים בכלי שני (ילקו"י שיח,מא), או שופכים מעט בכוס ריקה ועל זה נותנים מים רותחים שהיו בכלי שני (פניני הלכה יח). הטוב ביותר להכין תמצית תה ולצקת עליה מים רותחים ממים שהיו בכלי שני, ואם מדובר בשקיות תה אפשר להכין בכלי שלישי ולא חוששים לבישול בכלי שלישי (הרב הלוי).

1801. החיצוניות היא תחפושת: רבקה לימדה את יעקב בנה ואת כל ישראל, כי אדם מן השורה אינו יכול להתעלם מהוויות העולם, לכן היא הכניסה את יעקב מחופש לעשיו, החיצוניות נראית כעשיו, אך אל לו לאדם לחשוב כי מלבד זה העולם, לא קיים דבר. שני העולמות, הגשמי והרוחני מתפקדים יחד. מן הבחינה החיצונית נראה הדבר כעשיו, אך הפנימיות, אינה כך. העולם הרוחני נשאר על כנו, מדריך ושולט. החומר הוא תחפושת בלבד! (המזלות היהדות ואני, עמ' 243).

הלכה בהרחבה: ששכח לומר ותן טל ומטר ויעלה ויבוא

מעשה באדם ששכח לומר ותן טל ומטר לברכה וגם יעלה ויבוא, והוא נזכר במהלך התפילה לפני סיום התפילה. באשר לותן טל ומטר, הלכה היא שאם לא אמר במקומו בברכת השנים, יכול לומר ב'שמע קולנו', מבלי הצורך לחזור לברכת השנים. זאת ועוד, גם אם אמר בא"ה שומע תפילה, ועוד לא אמר תיבת 'רצה' יכול לתקן ולומר ותן טל ומטר לברכה ולהמשיך את ברכת רצה. אך אם אמר תיבת 'רצה', צריך לחזור לברכת השנים. הכלל מבוסס על שיטת הראשונים שמרן הביא (סי' קיד; ו, תכב, א) שכל דבר שמחייב חזרה, כל עוד לא פתח בברכה הבאה יכול לתקן את זה שם.

אדם שלא אמר יעלה ויבוא בתפילת שחרית או מנחה, אם לא פתח בברכה הבאה, זה נקרא שהוא עדיין בברכה הראשונה, ולכן לפני אמירת 'מודים' יכול לתקן ולומר את 'יעלה ויבוא' שם. במקרה דידן, אותו אדם לא אמר יעלה ויבוא ולא משיב הרוח ונזכר קודם אמירת מודים אחר שכבר חתם 'המחזיר שכינתו לציון'. יש להסתפק, האם זה נחשב שהוא נמצא לפני רצה ולא צריך לחזור לברכת השנים, או שהוא בתוך רצה ואז איבד את ההזדמנות?

זו שאלה רטורית, שברור שמקומו של יעלה ויבוא בתוך רצה ולכן כשאמר רצה הוא עקר עצמו מברכת שמע קולנו ושומע תפילה, ולכן אי האמירה מחייבת חזרה לברכת השנים, ולמסקנה במקרה כזה, יחזור לברכת השנים.

פרשת תולדות: חנוך לנער על פי דרכו

מספרים על אגודת נוכלים שהייתה לה שיטה מיוחדת "לחלוב" כספים מאנשים. הם היו מתחזים לחלפנים ומציעים לאנשים עשרת אלפים דולר תמורת חמשת אלפים, והם היו אומרים שעשרת האלפים שהם נותנים הם מזויפים, אבל הם נראים ממש כמו הדולרים האמיתיים, כך שאי אפשר לגלות את הזיוף שלהם. לאחר שאנשים היו מתפתים ומסכימים לעסקה המפוקפקת, צצה חוליה אחרת של הנוכלים, שחבריה היו מתחזים לשוטרים, והם היו עוצרים את האנשים שנפלו בפח, ומאשימים אותם בהחזקת דולרים מזויפים. בשלב זה העצורים היו מתנצלים ואומרים שחבורת נוכלים הונתה אותם, אולם ה"שוטרים" אמרו להם שבמקרה זה הם מסתפקים בהחרמת הדולרים המזויפים; אך אם ייתפסו שוב מחזיקים שטרות מזויפים - ייענשו בחומרה. כמובן, הדולרים לא היו מזויפים כלל, והנוכלים הצליחו בשיטה זו לקחת אותם בחזרה.

נאמר בפרשה: "ויגדלו הנערים, והיה עשו איש יודע ציד איש שדה, ויעקב איש תם יושב אהלים" (בראשית כה, כז). המדרש אומר (בראשית רבה תולדות סג, י) שההבדל בין הנערים ניכר רק לאחר שגדלו. כשהנערים קטנים לא שמים לב מי קוצני ומי ריחני, ורק כשהם גדלים רואים כיצד צומח כל אחד מהם. הרש"ר הירש אומר שמה שגרם לפער הגדול בין יעקב לעשו הוא העובדה שהם קיבלו חינוך אחיד, בניגוד למה שנאמר "חנוך לנער על פי דרכו".¹ הניסיון להקנות דרך חינוכית אחת לשני נערים עם נטיות שונות - הוא טעות. לא תמיד דרך חינוך אחת אחידה - טובה לכולם, ולכן צריך לחוש את הילד ולהקנות לו חינוך מתאים "על פי דרכו" ולהתפלל על הצלחת החינוך. צריך לחנך את הנוכלים בדרך אחת, ואת התמימים בדרך שונה. זוהי דוגמה אחת מני רבות לרלוונטיות של התורה בכל דור ודור.

המדרש מביא משל לזג הרוצה לבחון חוזקו של כלי. אם הכלי הוא שביר - ברגע שהזג ישליך אותו לרצפה הוא יישר מיד, אך אם הכלי הוא חזק ועמיד - למרות שישליכו אותו לרצפה הוא לא יישר, וכך יוכיחו את איכותו. הדבר מלמד, שאם אדם נקלע לניסיונות - אין לו ליפול ברוחו. לפעמים סבל שסובלים בדור אחד הוא בגלל משהו שקרה בעבר, אלא שהדבר בא בדור שמסוגל לעמוד על הרגליים, לנער את האבק ולהמשיך הלאה. הדור שלנו חווה את השואה, ויש שאיבדו את אמונתם מחמת המכה הנוראה הזאת. אך המדרש הזה בא לעודד ולומר: דווקא בגלל שהדור עמיד וראוי לעמוד בניסיונות - מגיעות צרות מסוימות; החובה היא לקום על הרגליים בגבורה, לנער את האבק ולהמשיך הלאה.

1 זה לשון הרש"ר הירש בפירושו (בראשית כה, כז): "ויגדלו וגו'. בשום מקום לא נמנעו חכמינו מלגלות חולשות ושגיאות, קטנות כגדולות, במעשי אבותינו הגדולים; ודווקא על ידי כך הגדילו תורה והאדירו את לקחה לדורות. אף כאן, הערה אחת שלהם מרמזת לנו כי הניגוד העמוק שבין נכדי אברהם מקורו העיקרי היה לא רק בתכונותיהם, אלא גם בחינוכם הלקוי (בראשית רבה סג, יד). כל עוד היו קטנים, לא שמו לב להבדלי נטיותיהם הנסתרות (עיי' פסוק כד), תורה אחת וחינוך אחד העניקו לשניהם, ושכחו כלל גדול בחינוך: "חנוך לנער על פי דרכו" (משלי כב, ו). יש לכוון את החניך בהתאם לדרכו המיוחדת לו בעתיד, ההולמת את התכונות והנטיות הרדומות בעמקי נפשו, וכך לחנך אותו לקראת המטרה הטהורה, האנושית והיהודית כאחת. התפקיד היהודי הגדול אחד ויחיד בעיקרו, אך דרכי הגשמתו רבות ורבגוניות, כריבוי תכונות האדם, וכרבגוניות דרכי חייהם.

דווקא משום כך "חנוך לנער על פי דרכו", חנכה למטרה הגדולה האחת על פי דרכו המיוחדת לו, בהתאם לעתיד הצפוי לו מנטיותיו. המושיב את יעקב ועשו על ספסל לימודים אחד, ובאותם הרגלי החיים, מחנך אותם כאחד לחיי לימוד ומחשבה - מובטח לו שאת האחד מהם הוא מקלקל. יעקב ישאב ממעיין החכמה בחפץ גובר והולך, ואילו עשו רק יצפה ליום בו ישליך מאחורי גבו את הספרים הישנים, ויחד אתם תעודת חיים גדולה, שהכיר אותה רק באופן חד צדדי, ובדרך שמעצם טבעו הוא סולד בה. אילו העמיקו יצחק ורבקה לחדור לנפש עשו, אילו הקדימו לשאול את עצמם היאך יכולים גם האומץ, הכוח והגמישות הרדומים בנפש עשו, היאך יכולים כל אלה להטות שכם לעבודת ה' - כי אז "הגיבור" שלעתיד לא היה הופך ל"גיבור ציד", אלא ל"גיבור לפני ה'" באמת. יעקב ועשו, על כל נטיותיהם השונות, היו נשאים אחים תאומים ברוחם ובדרך חייהם. עוד מראשית הייתה חרבו של עשו כורתת ברית עם רוחו של יעקב; ומי יודע איזה שינוי היה צפוי לקורות הימים על ידי כך. אך לא כן היה: "ויגדלו הנערים", רק משגדלו הנערים והיו לגברים, הופתעו הכול לראות, כי אלה אשר מרחם אחד יצאו, ויחד נתגדלו, נתחנכו ולמדו, היו כה שונים בטבעם ומנוגדים במעשיהם."

